

Вікторія В'юнник, Ганна Новик, Леся Харітоненко

ДУМАЙ САМ!

10 КРУТЕЗНИХ СПОСОБІВ
НАВЧИТИ ДИТИНУ МИСЛИТИ КРИТИЧНО.
6–8 РОКІВ (1 КЛАС)

Харків
«Видавнича група “Основа”»
2021

УДК 37.01
В96

Серія «Для турботливих батьків»

В'юнник, Вікторія Олександрівна
В96 **Думай сам! 10 крутезних способів навчити дитину мислити критично. 6—8 років (1 клас) / В. О. В'юнник, Г. О. Новик, Л. А. Харітоненко. — Х. : Вид. група «Основа», 2021. — 64 с. : іл., схеми, табл. — (Серія «Для турботливих батьків»).**
ISBN 978-617-00-4018-3.

Книга містить добірку унікальних, нестандартних, цікавих завдань, які можна виконувати з дітьми будь-якої вільної хвилини самостійно вдома чи з друзями в школі, або під час візиту до магазину. Вправи формують у молодших школярів важливі навички критичного мислення, уміння ухвалювати розважливі рішення.

Посібник буде корисний батькам дітей 6—8 років.

УДК 37.01

Безкоштовний додаток роздрукунок до книги знайдете на сайті видавництва за посиланням:

Науково-популярне видання

Серія «Для турботливих батьків»

В'ЮННИК Вікторія Олександрівна

НОВИК Ганна Олегівна

ХАРІТОНЕНКО Леся Анатоліївна

ДУМАЙ САМ!

**10 КРУТЕЗНИХ СПОСОБІВ НАВЧИТИ ДИТИНУ
МИСЛИТИ КРИТИЧНО. 6—8 РОКІВ (1 КЛАС)**

Головний редактор *В. М. Андрєєва*

Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*

Технічний редактор *Є. С. Островський*

Підп. до друку 18.06.2021. Формат 84×108/16. Папір офсет.
Гарнітура Аріал. Друк офсет. Ум. друк. арк. 6,72. Зам. № 21—06.

ТОВ «Видавнича група «Основа»».

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6058 від 01.03.2018.

Україна, 61001 Харків, вул. Плеханівська, 66.

Тел. (057) 731-96-34. E-mail: office1@osnova.com.ua

osnova.com.ua, book.osnova.com.ua

Телефон для замовлення: 0-800-505-212

(безкоштовно з мобільних та стаціонарних телефонів України)

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК».

Харків, пров. Сімферопольський, 6. Тел. (057) 703-12-21.

www.triada-pack.com, e-mail: sale@triada.kharkov.ua

ISO 9001:2015 № UA228351, FAMO TRIADA LLC (065445)

ISBN 978-617-00-4018-3

© В'юнник В. О., Новик Г. О., Харітоненко Л. А., 2021
© ТОВ «Видавнича група «Основа»», 2021

Розділ 1.

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ВИМОГА СУЧАСНОГО СВІТУ

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ — ЦЕ...

Нумо знайомитися із поняттям «критичне мислення» та його перевагами.

Критичне мислення — це комплекс мисленнєвих операцій, який утворюють аналіз, порівняння, синтез та оцінювання інформації, що надходить із різних джерел. Дає людині змогу бачити проблему з різних ракурсів, ставити під сумнів почуте й побачене, навіть якщо це джерело є авторитетне; формує вміння робити свідомий вибір.

На думку американської психологині Даяни Халперн, яка є викладачкою, авторкою книги «Психологія критичного мислення», «критичним» називають тип мислення, заснований на пізнавальних навичках і стратегіях, які дають людині змогу робити виважені, логічні та цілеспрямовані висновки. Д. Халперн зауважує, що критичне мислення не є вродженим. Ми можемо його тренувати та розвивати!

Критичне мислення — це свідоме рефлексивне мислення, що сприяє ухваленню рішення, якому людина вірить та розуміє, як діяти.

Вінсент Руджеро, професор Нью-Йоркського університету, стверджує, що стартовим механізмом для запуску розвитку критичного мислення є схильність дитини бути чомучкою, здатність дивуватися та прагнення шукати відповіді на питання.

ВАЖЛИВО! Мислити критично не означає бути цинічним та постійно в усьому сумніватися чи прискіпуватися до кожного. Критичне мислення дає змогу не потонути у великому океані інформації, ставити її під сумнів, ухвалювати рішення та робити вибір. Важливою стає не інформація, а наше вміння працювати з нею — аналізувати, відсіювати, шукати орієнтири та правдиві факти, робити висновки та аргументувати власну точку зору, співпрацювати з думками та висновками оточуючих.

ПОРТРЕТ ЛЮДИНИ, ЯКА ВОЛОДІЄ КРИТИЧНИМ МИСЛЕННЯМ

ОСНОВНІ ВМІННЯ ЛЮДИНИ З РОЗВИНЕНИМ КРИТИЧНИМ МИСЛЕННЯМ

АНАЛІЗ

- Ставить запитання
- Досліджує
- Інтерпретує
- Шукає докази
- Скептично ставиться до інформації

КОМУНІКАЦІЯ

- Має розвинене активне слухання
- Співпрацює з іншими (командна робота)
- Ділиться ідеями, комунікує
- Уміє пояснити інформацію та власні переконання

КРЕАТИВНІСТЬ

- Визначає шаблони в інформації
- Ухвалює нестандартні рішення
- Має розвинену уяву, фантазує
- Вивчає питання зусібч
- Виявляє гнучкість та ґрунтовність

БЕЗПРИСТРАСНІСТЬ

- Робить відкриті, не заанґажовані припущення
- Формулює об'єктивні висновки та вибір
- Осмислює інформацію неупереджено
- Руйнує стереотипи

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ

- Ухвалює практичні та дієві рішення
- Приділяє увагу деталям
- Ухвалює рішення та бере відповідальність
- Новатор

Розвиток навичок критичного мислення тісно пов'язаний із розвитком інших навичок — так званих «4К» — *soft skills*, до яких воно належить. Це критичне мислення, креативність, командна робота та комунікація. Вони є універсальними та необхідними кожній людині для досягнення успіху в житті. Наявні в усіх сферах життя людини, не залежно від її віку, статі.

Для педагогів та батьків виховання сучасних дітей — це справжній виклик. **Тому діяти слід негайно!**

Правильним буде **розвивати в дітей** навички критичного мислення та розв'язування проблем. Їм буде важливо вміти розглядати ситуацію всебічно, урахувати різні точки зору, щоб зробити власний вибір. Робота в команді навчить розглядати альтернативні варіанти, відмінні від їхнього, щоб, користуючись розвинутим власним критичним мисленням, ухвалювати рішення.

Отже, ми познайомимося з особистістю майбутнього, щоб знати, які якості слід розвивати та підтримувати.

ОСОБИСТІТЬ МАЙБУТНЬОГО

- Не боїться помилятися.
- Ефективно працює в команді.
- Здійснює творчий підхід.
- Адаптивна, гнучка.
- Критично мислить.
- Мотивована, організована.
- Здатна розв'язувати проблеми.
- Володіє тайм-менеджментом.
- Позитивна, налаштована на успіх.
- Комунікативна.

КОЛИ Ж ПОЧИНАТИ?

Вже!

Щойно дитина починає вимовляти слова й утворювати з них речення, вона готова розвивати навички критичного мислення, які підготують її до успіху в школі та подальшому житті.

ІЗ ЧОГО ПОЧИНАТИ?

Важливо, в першу чергу, просто **ГОВОРИТИ З ДИТИНОЮ** і **ВИСЛУХОВУВАТИ** ЇЇ, міркувати разом і **ЧИТАТИ КНИЖКИ** з різних тем!

Розділ 2.

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

В інтернеті є безліч вправ і завдань з розвитку критичного мислення.

Якщо ви напишете в пошуковик: «стратегії розвитку критичного мислення», «методи розвитку критичного мислення», «завдання для розвитку критичного мислення», вам запропонують вправи, методи, завдання, навчальні відео та презентації. Але поміж них багато складних для дошкільників і таких, що мало відповідають їхнім віковим можливостям. Для розвитку критичного мислення є словесні техніки та графічні організатори, різні типи запитань та дискусій.

Наша мета: не виконувати завдання замість дітей, а допомогти їм самостійно розвиватися в цьому напрямі, тренувати мислення, шліфувати навички. Ми описуємо в цьому розділі найцікавіші, «працюючі» та посилені для дошкільнят прийоми. Ми розповімо, як їх застосовувати, у подальших практичних розділах.

ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

ТЕХНІКИ І ПРИЙОМИ

- Сенкан/синквейн (п'ятирядок);
- кубування;
- передбачення та прогнозування;
- запитання до автора. Крісло автора

ГРАФІЧНІ ОРГАНІЗАТОРИ

- Шкала оцінювання/шкала ставлення «Так» або «Ні»;
- діаграма Венна;
- вокабуляр, або Понятійна таблиця;
- «Знаю — хочу довідатися — довідався/довідалася» (ЗХД)

Розгляньмо детально суть зазначених у таблиці прийомів.

КУБИКИ

У КОЛІ ДРУЗІВ

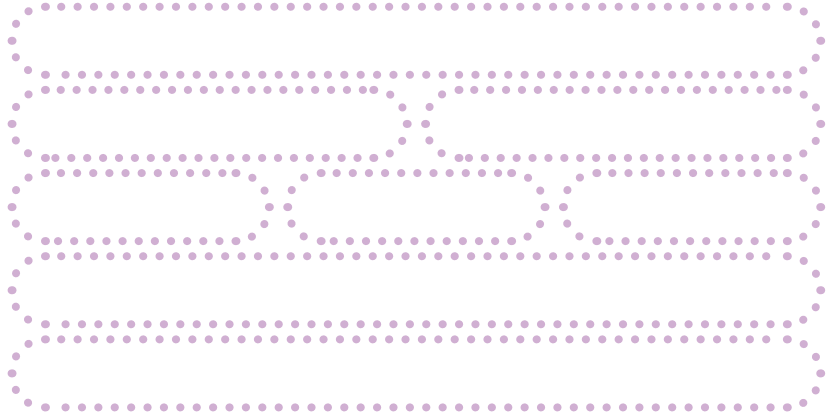
Що це?

Які? Які?

Що роблять? Що
роблять? Що роблять?

Придумай речення!

Назві іншим словом,
ЩО ЦЕ!

ПІДРУЧНИК

У ШКОЛІ

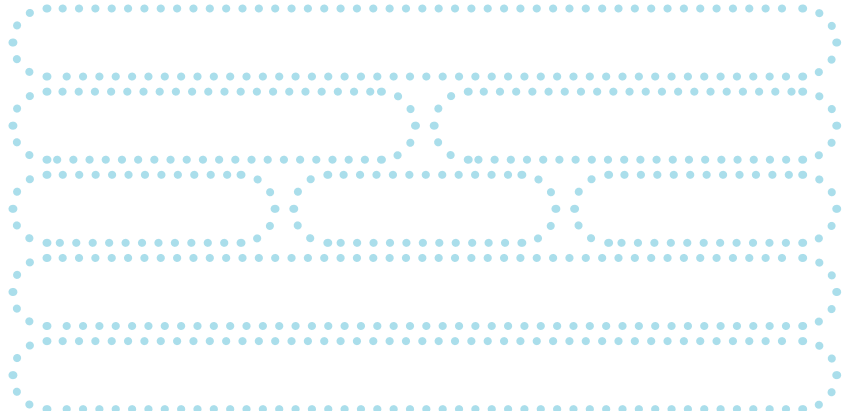
Що це?

Який? Який?

Що робить? Що
робить? Що робить?

Придумай речення!

Назві іншим
словом, ЩО ЦЕ!

КУБУВАННЯ

Це — метод навчання критичного мислення, що передбачає всебічне аналізування предмета/об'єкта. Він дає дітям змогу пригадати, актуалізувати та використати свої знання і досвід про об'єкт/предмет.

Під час опрацювання застосовують кубик, на гранях якого є спеціальні позначення (відповідно до запитань). Використання цієї стратегії потребує обов'язкового дотримання послідовності. Запитання сформовано від найлегшого до найважчого.

ЯК ПРАЦЮЄ?

1. Опиши! (Що це? Колір, розмір, форма, текстура.)
2. Порівняй! (На що це схоже? Чим відмінне? Які спільні/відмінні ознаки?)
3. Асоціації. (Які думки в тебе виникають, коли розмовляють про цей предмет/об'єкт?)
4. Проаналізуй! (Із яких частин складається цей предмет? Які є деталі?)
5. Застосування. (Де і як використовують? Кому це потрібно? Чи всі деталі/частини використовують? Як використовували в давнину? тепер? У який, інший спосіб, можна застосовувати предмет?)
6. «За» та «Проти». (Корисність та потрібність цього предмета (позитивні та негативні аспекти), на твою думку.)

ВАЖЛИВО! Дотримуйте низки умов:

- послідовність запитань (від найлегшого до найважчого);
- підтримка будь-яких ідей та відсутність критики дитини;
- предмет/об'єкт, з яким дитина попередньо ознайомена.

Педагоги застосовують його саме так. Проте в домашніх умовах потрібно пройти певними сходинками, щоб навчитися використовувати цей інструмент за шаблоном. Що ми пропонуємо?

Ми пропонуємо прості, з першого погляду, ігри, що допоможуть набути навичок роботи з кубиком у подальшому.

І ще, добирайте об'єкти, які будуть цікавими та суперечливими. Об'єкти, обговорення яких спричинить активну дискусію та продуктивне висловлювання думок, пошук фактів.

Перші сходинки до «Кубування» — це цікава, весела діяльність для дорослих і дітей.

ПЕРЕЛІК ІГР

«Опиши!». Дорослий описує предмет, який знаходиться, наприклад, у кімнаті, а дитина відшукує, приносить його. Потім ролі змінюються: дитина описує, а дорослий шукає.

«Намалюй!». Ведучий обирає предмет (справжній або малюнок), ховає його, або, якщо це картка, перевертає зображенням донизу й описує цей предмет декількома (2—3) словами. Дитина малює відгадку. Дорослий продовжує описувати предмет, тоді дитина або домальовує деталі, або малює інший об'єкт. Коли опис завершено, ведучий демонструє предмет або його зображення. Разом перевіряють відповідь того, хто малював.

«Порівняй!». Дорослий обирає два схожі предмети з-поміж навколишніх і пропонує дитині назвати, що у них спільного і відмінного.

«Асоціації». Завдання цієї гри: назвати до обраного предмета якомога більше слів з однією або декількома спільними ознаками.

«Проаналізуй!». Ведучий обирає предмет і називає його. Дитина пригадує якомога більше деталей, частин, які утворюють його.

«Застосування». Дорослий обирає предмет, а дитина називає сфери або місця використання цього предмета: кому він може знадобитися; чи всі деталі/частини можна застосувати; як це робили раніше, як — у наш час.

«За» та «Проти». Для цієї гри необхідні фішки (камінчики чи гудзики) чорного та білого кольору. Їх складають у мішечок. Дорослий обирає предмет аналізування й опускає руку в мішечок, дістає наосліп фішку. Якщо вона біла, дитина називає позитивну ознаку досліджуваного предмета, якщо чорна — негативну. Потім вона дістає фішку, а дорослий описує той самий предмет.

Цікавих вам досліджень!

АНАНАС

Гра для групи дітей. Дорослий заздалегідь добирає малюнки предметів. Відповіді діти пишуть/малюють на аркуші.

1. Плід, овальної форми.
Зовні коричневий,
усередині жовтий,
солодкий на смак.

6. «За» — смачний,
соковитий, солодкий.
«Проти» — алерген,
пошкоджує зубну
емаль.

2. Схожий на цибулину,
бо коричневий і має
зеленого хвостика.
Але цибуля гірка
на смак.

5. Має шкірку, жовтий
м'якуш та зелені
листки.

3. Коли його
пригадую, уявляю
Африку.

4. Із нього
вичавлюють сік або
консервують кільцями
чи шматочками.

Простий та зручний у використанні графічний організатор. Дає змогу лаконічно і змістовно визначити спільні та відмінні ознаки двох понять та написати/зобразити їх.

Діти легко опановують його.

ДІАГРАМА ВЕННА

ЯК ПРАЦЮЄ?

1. Обираємо 2 предмети для зіставлення.
2. На аркуші малюємо 2 кола, що перетинаються.
3. На полі, утвореному перетинами, пишемо всі спільні для двох предметів ознаки, властивості тощо.
4. З боків зазначаємо назви предметів, а також притаманні кожному ознаки та властивості.

НАВИЩО ЦЕЙ ІНСТРУМЕНТ?

- Для порівнювання досліджуваного об'єкта з іншим об'єктом/предметом, визначення спільних та відмінних ознак.
- З метою формування у дитини вміння виділяти основну та відсіювати другорядну інформацію.
- Коротко записувати/зображувати інформацію.

БЛАКИТНІ
ПРЕДМЕТИ

КРУГЛІ
ПРЕДМЕТИ

ХОЛОДИЛЬНИК ТА ШАФА

Зістав холодильник та шафу. Чи є між ними спільне? Що саме? А відмінне? Запиши чи намалюй це у колах. На полі, утвореному перетинами, пиши всі спільні для обох предметів ознаки, властивості тощо.

З боків, під кожним малюнком, зазнач притаманні тільки йому ознаки та властивості.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ 1. КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ВИМОГА СУЧАСНОГО СВІТУ	5
Критичне мислення — це...	5
Портрет людини, яка володіє критичним мисленням	6
Ключові месенджі для розвитку критичного мислення	8
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ	9
Прийоми розвитку критичного мислення	9
Сенкан/синквейн («п'ятирядок»)	10
Кубування	14
Шкала оцінювання/шкала ставлення «ТАК» або «НІ»	21
Діаграма Венна	27
Вокабуляр, або Понятійна таблиця	33
Таблиця «Знаю — хочу довідатися — довідався/довідалася» (ЗХД).	40
Передбачення та прогнозування	47
Запитання до автора. Крісло автора	55
ВАШІ З ДИТИНОЮ WOW-МОМЕНТИ	62
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	63